

จิตรกรรมฎีกาพาหุง ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาว อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี¹

received 16 AUG 2022 revised 21 MAR 2023 accepted 3 MAY 2023

เนื่ออ่อน ขว้ทองเขียว

รองศาสตราจารย์ ดร.

สาขาวิชามนุษยศาสตร์

ภาควิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ

ฐิตียา เนตรวงษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

นักวิชาการอิสระ

บรรพต พิจิตรกำเนิด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

สาขาวิชาบรรณารักษ์และสารสนเทศ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

บทคัดย่อ

ฎีกาพาหุง หรือพุทธชัยมงคลคาถา หรือบทสวดพาหุงมหากา เป็นชื่อพระคาถาในพระพุทธศาสนาใช้สวดสรรเสริญ ชัยชนะ 8 ประการที่พระสมณโคตมทรงมีเหนือมนุษย์และอมนุษย์ จิตรกรรมฎีกาพาหุงเป็นภาพเล่าเรื่องชัยชนะ ครั้งสำคัญของพระพุทธองค์ตามบทสวดดังกล่าว ในพุทธประวัติพระพุทธองค์ทรงชนะมารหลายครั้ง แต่ชัยชนะ ครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ที่นักปราชญ์ส่วนใหญ่นับรวม 8 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่หนึ่ง เมื่อครั้งพระพุทธองค์ทรงชนะ พระยามาร ครั้งที่สอง ทรงชนะอาฬวกยักษ์ ครั้งที่สาม ทรงชนะช้างนาฬาคีรี ครั้งที่สี่ ทรงชนะองคุลิมาล ครั้งที่ ห้า ทรงชนะนางฉันทาภิรมย์ ครั้งที่หก ทรงชนะสังกะณีนิครนถ์ ครั้งที่เจ็ด ทรงชนะพระยานาคันโทปันนทะ และครั้งที่แปด ทรงชนะพระภิกษุพราหมณ์ จิตรกรรมฎีกาพาหุงที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยตามวัดต่าง ๆ มักเล่าเรื่อง ชุดชัยชนะครั้งสำคัญครบ 8 ครั้ง โดยถ่ายทอด 1 เรื่อง 1 ฉาก

ภาพวาดมีทั้งที่วาดบนผนังพระอุโบสถระหว่างบานหน้าต่างหรือวาดไว้บนแผ่นไม้ประดับอาคาร แต่จิตรกรรมฎีกา พาหุงที่ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาวมีความแตกต่างไปจากวัดอื่น ๆ คือ เขียนเล่าเรื่องฎีกาพาหุงอย่างละเอียด บางเรื่องขยายเนื้อความ 1 เรื่องออกมามากกว่า 1 ฉากหรือมีการแทรกเนื้อความตอนท้ายของฎีกาพาหุงตอน อื่น ๆ นอกจากนี้ ยังเพิ่มชัยชนะอีกครั้งหนึ่ง คือ ชัยชนะที่พระพุทธองค์ทรงมีต่อสุนทรียาปริพาชกาซึ่งฎีกาพาหุง บางสำนวนนับเป็นชัยชนะอีกครั้งหนึ่งที่เพิ่มเติมจากชุดฎีกาพาหุง 8 ครั้ง

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังจังหวัดสุพรรณบุรีเพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวบน ฐานเศรษฐกิจชุมชน” ของ รองศาสตราจารย์ ดร. เนื่ออ่อน ขว้ทองเขียว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บรรพต พิจิตรกำเนิด และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฐิตียา เนตรวงษ์ โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปี 2565 ดำเนินการวิจัยแล้วเสร็จปี 2566

จากลักษณะดังกล่าวจึงทำให้จิตรกรรมภูิกาพาหุงที่ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาว อำเภอบางปลาม้าจึงมีความโดดเด่นจากที่อื่น ๆ ทั้งในด้านการคัดเลือกเนื้อหาของช่างที่ต้องการนำมาถ่ายทอด รวมทั้งสามารถออกแบบฉากและจัดวางองค์ประกอบของภาพได้อย่างอิสระ

คำสำคัญ: จิตรกรรม, ภูิกาพาหุง, วัดชีปะขาว

The Paintings of Tika Bahung in the Main Hall of Wat Shipakhao, Bang Plama District, Suphanburi Province¹

Nuaon Khrouthongkhieo

Associate Professor, Ph.D.,
Humanities Program,
Department of General Education,
Faculty of Liberal Arts,
Rajamangala University of Technology Krungthep

Bunpod Pijitkamnerd

Assistant Professor, Ph.D.,
Librarian and Information Technology,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Suandusit University

Titiya Netwong

Assistant Professor, Ph.D.,
Independent scholar

Abstract

The Buddhist chant known as Tika Bahung, also known as Buddha-chai-monkol-khata, or Bahungmahaka, celebrates the Lord Buddha's eight victories over both humans and non-humans. The major victories as read from the chant are depicted in the paintings of Tika Bahung. According to legends, the Lord Buddha defeated demons many times; however, the eight victories that received the most praise were those in which he defeated Mara the chief of demons, Alavaka Yakkha, Nalagiri the elephant, Angulimala, Cincamanavika, Saccaka Nigantha, Nandopananda the serpent, and Baka Brahma. The paintings of Tika Bahung that were typically represented in traditional Thai arts depicted all the eight victories; they commonly consisting of one story per one screen and were most likely painted on the space between the windows or the decorated wooden beams.

The paintings of Tika Bahung in the main hall of Wat Shipakhao, however, are distinctive because of their intricate details. Some stories portrayed more than one panels; some were combined in other; and the story of the Lord Buddha's victory against Sundariparipajika was included in the series of eight victories.

¹This article is part of a research paper titled "Study Mural Painting in Suphanburi Province for Creative Products to Support Tourism Based on Community Economy" by Nuaon Khrouthongkhieo, Bunpod Pichitkamnerd and Thitiya Netawong received a research grant from Thailand Science Research and Innovation (TSRI) for the year 2022, the research will be completed in 2023.

As a result, the paintings of Tika Bahung in the main hall of Wat Shipakhao stand out for the subject matter that the artists chose as well as their artistic choices regarding background arrangements and compositions.

Keywords: Painting, Dika Bahhung, Wat Shipakhao

บทนำ

ฎีกาพาหุ หรือพุทธชัยมงคลคาถา หรือบทสวดพาหุมหากา เป็นชื่อพระคาถาในพระพุทธศาสนาใช้สวดสรรเสริญ ชัยชนะแปดประการที่พระสมณโคดมทรงมีเหนือมนุษย์และอมนุษย์ด้วยธรรมานุภาพปรากฏหลักฐานในงาน ศิลปกรรมไทยมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จิตรกรรม ฎีกาพาหุที่ปรากฏในศิลปกรรมไทยตามวัดต่าง ๆ มักเล่าเรื่องชัยชนะครั้งสำคัญ 8 ครั้งของพระพุทธองค์ โดยถ่ายทอดชัยชนะ 1 ครั้งต่อ 1 ฉาก มีทั้งที่วาดบนผนังพระอุโบสถระหว่างบานหน้าต่างหรือวาดไว้บนแผ่นไม้ ประดับอาคาร แต่จิตรกรรมฎีกาพาหุที่คอสองศาลาการเปรียญวัดชีปะขาว อำเภอบางปลาม้ามีความน่าสนใจ ตรงที่ถ่ายทอดเนื้อหาฎีกาพาหุอย่างละเอียดโดยเพิ่มชัยชนะของพระพุทธองค์อีก 1 ครั้ง รวมเป็น 9 ครั้ง ซึ่งเป็น ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้า

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ประวัติความเป็นมาและรายละเอียดจิตรกรรมฎีกาพาหุ วัดชีปะขาว

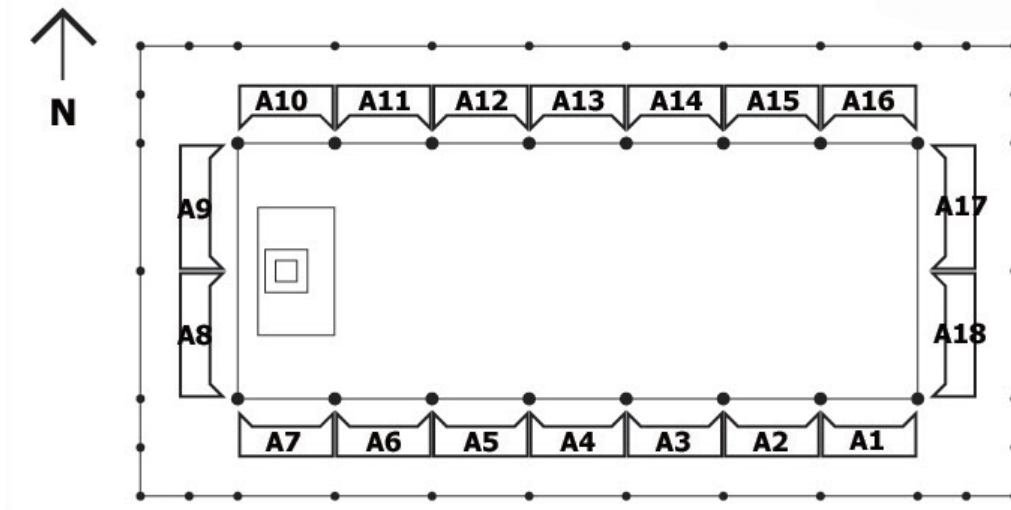
วัดชีปะขาวเป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่ที่ตำบลตะค่า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ข้อมูลกรมการศาสนาให้ ประวัติความเป็นมาของวัดว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2425 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2497 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย (Department of Religious Affairs, 2002, p. 156) ศาลาการเปรียญ วัดชีปะขาวมีจิตรกรรมบนแผ่นไม้วาดประดับทั้งที่คอสอง ชายคา และเพดาน จิตรกรรมฎีกาพาหุ อยู่บริเวณ คอสองของอาคาร (ภาพที่ 1) มีตัวอักษรเขียนเป็นเลขไทยไว้ที่ด้านล่างของภาพวาดว่า พ.ศ. 2477 และที่เสาร่วม ในอาคารมีจารึกว่าศาลาการเปรียญหลังนี้ถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2477 เช่นกัน

ภาพที่ 1 จิตรกรรมฎีกาพาหุบริเวณคอสองศาลาการเปรียญวัดชีปะขาว

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

จิตรกรรมฎีกาพาหุงที่คอสองมีจำนวน 18 ภาพ ติดไว้ระหว่างช่องเสา แต่ละภาพมีขนาดเท่า ๆ กัน ผู้เขียนเรียงลำดับภาพโดยเรียกว่าภาพชุด A โดยเริ่มจากทิศใต้เวียนตามเข็มนาฬิกาไปทางทิศตะวันตก ทิศเหนือ และทิศตะวันออก

ภาพที่ 2 แผนผังจิตรกรรมฎีกาพาหุงคอสอง ศาลาการเปรียญ วัดชีปะขาว

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/03/2022

จิตรกรรมเป็นแผ่นไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้าวางเรียงกัน 3 แผ่น ต่อมุมด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวาดรูปยักษ์ ลิง นาค และลวดลายต่าง ๆ ประกอบ มีการตีกรอบภาพวาดด้วยไม้และระบายสีฟ้า เทคนิคการวาดภาพโดยรวมเป็นการวาดด้วยสีฝุ่นที่มีการรองพื้นบนแผ่นไม้ ลักษณะภาพโดยรวมเป็นแบบไทยประเพณีฝีมือช่างพื้นบ้าน โครงสร้างโดยรวม คือ น้ำเงิน น้ำตาล เหลือง และขาว ไม่มีการติดทองคำเปลว ตัวภาพส่วนใหญ่ตัดเส้นด้วยสีดำ ยกเว้นภาพพระพุทธรองค์ที่ตัดเส้นด้วยสีน้ำตาลที่ล้นไปกับสีพระวรกายภาพทิวทัศน์ที่เป็นฉากหลังระบายไล่น้ำหนักสี มีเส้นขอบฟ้าปรากฏในทุกภาพ การเขียนภาพบุคคลมีการคำนึงถึงระยะใกล้ - ไกล โดยภาพบุคคลระยะหน้ามีขนาดใหญ่ ไกลออกไปมีขนาดเล็ก บริเวณด้านล่างของภาพมีตัวอักษรระบุชื่อผู้ที่จ้างให้วาด ปิพุทธศักราชที่วาด จำนวนเงิน และเนื้อหาภาพ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ภาพเขียนที่คอสองศาลาการเปรียญแห่งนี้ขยายความเนื้อหาฎีกาพาหุงอย่างละเอียดมากกว่าวัดอื่น ๆ ที่มักแสดงเพียง 1 ภาพต่อเนื้อหา 1 เรื่อง เท่านั้น สามารถลำดับเนื้อหาภาพฎีกาพาหุงที่คอสองศาลาการเปรียญวัดชีปะขาวตามหมายเลขและคัดเฉพาะตัวอักษรที่บรรยายเนื้อหาภาพ ดังนี้

คอสองทิศใต้ หมายเลข A1 ด้านซ้ายมือเป็นธิดาพระยามารแอบหลังพุ่มไม้ ด้านขวาเป็นธิดาพระยามารร้ายรำต่อหน้าพระพุทธรองค์ที่ทรงประทับนั่งแสดงปางมารวิชัยในซุ้มเรือนแก้วใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ หมายถึงฎีกาพาหุงตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะพระยามาร มีตัวอักษรใต้ภาพ “ลูกสาวพยามารมาล่อลวง” ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ภาพหมายเลข A1 ถิตาพระยามารมาล่อลวงพระพุทธองค์

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A2 ตรงกลางเป็นพระพุทธองค์ทรงประทับนั่งแสดงปางมารวิชัยในซุ้มเรือนแก้วใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ถัดลงมาเป็นพระแม่ธรณีประทับนั่งเอียงพระวรกายบิดน้ำจากมวยพระเศวตไหลท้วงมกองทัพอพระยามาร ด้านซ้ายเป็นกองทัพนครที่เข้าจู่โจมพระพุทธองค์ ด้านขวาเป็นกองทัพนครที่พ่ายแพ้ต่อพระพุทธองค์ องค์ประกอบคล้ายพุทธประวัติตอนมารวิชัย เมื่ออยู่ร่วมกับภาพวาดอื่น ๆ ที่แสดงถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ จึงหมายถึงฎีกาพาหุงตอนพระพุทธองค์ทรงชนะพระยามาร มีตัวอักษรใต้ภาพ “มารประจันพระพุทธเจ้า” ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ภาพหมายเลข A2 พระพุทธองค์ทรงชนะพระยามาร

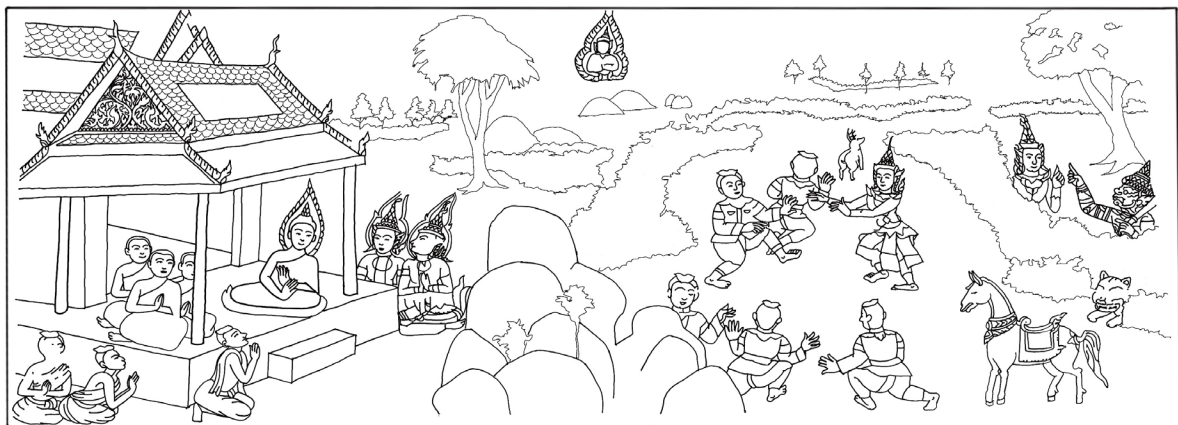
Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A3 ด้านซ้ายมีกษัตริย์สองพระองค์มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ด้านขวาเป็นฉากพระเจ้าอาฬวี่ราชและข้าราชการบริพารล้อมวงไล่จับกวางทองที่วิ่งเตลิดหนีไป ด้านขวาสุดพระเจ้าอาฬวี่ราชโดนอาฬวักยะยักษ์จับตัวไว้ หมายถึงกึ่งเป็นอาหาร หมายถึงฎีกาพาหุงตอนพระพุทธองค์ทรงชนะอาฬวักยะ มีตัวอักษรใต้ภาพ “พระเจ้าอาฬวี่ไล่กวางทอง” ดังภาพที่ 5 และ ภาพที่ 6

ภาพที่ 5 ภาพหมายเลข A3 พระเจ้าอาฬวี่ราชไล่จับกวางทอง

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

ภาพที่ 6 ลายเส้นภาพหมายเลข A3 พระเจ้าอาฬวี่ราชไล่จับกวางทอง

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 07/03/2023

หมายเลข A4 ด้านซ้ายในศาลาเป็นสาตาศิริย์กษและเหมวตย์กษมาฟังธรรมกับพระพุทธเจ้า ด้านขวาเป็นตอนพระเจ้าอาฬวี่ราชนำอาฬวี่ราชกุมารถวายให้อาฬวี่กษ หมายถึงฎีกาพาหุงตอนพระพุทธองค์ทรงชนะอาฬวี่กษ มีตัวอักษรใต้ภาพ “เหมมมะวะตา, สาคะยักมาไหว้พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรมานอาระวะกะยักษ” ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ภาพหมายเลข A4 สาตาศิริย์กษและเหมวตย์กษมาฟังธรรมกับพระพุทธเจ้า

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A5 ด้านซ้ายเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรมจนอาฬวี่กษสำเร็จโสดาบันและอาฬวี่กษพาพระพุทธเจ้ามาเทศนาสั่งสอนผู้คนที่เมืองอาฬวี่ หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธองค์ทรงชนะอาฬวี่กษ มีตัวอักษรใต้ภาพ “ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรมานอาระวะกะยักสำเร็จโสดาปัตติผล แล้วพามาโปรดเมืองอารวี่มหากระษัตร์” ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ภาพหมายเลข A5 พระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรมจนอาฬวี่กษสำเร็จโสดาบัน

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A6 ด้านซ้ายเป็นฉากเมือง มีกลุ่มคนซ่อนตัวแอบดูเหตุการณ์ ด้านขวาเป็นช้างที่กำลังมุ่งหน้าไปหา กลุ่มพระพุทธรเจ้าและพระสาวก พระพุทธรองค์ทรงยกพระหัตถ์ขวาแสดงอาการห้าม คือภายหลังพระเทวทัตกลิ้ง หินให้ตกลงมาทับพระพุทธรองค์แต่ไม่สำเร็จ จากนั้นจึงให้พระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างให้ทำร้ายพระพุทธรองค์ หมายถึงฎีกาพาหุงตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะช้างนาฬาคีรี มีตัวอักษรใต้ภาพ “ตั้งแต่เทวทัตกลิ้งหินให้ทับ พระพุทธรเจ้า ไม่ทับแล้วให้พยายาอชาตศัตรูปล่อยช้างให้แทง”

หมายเลข A7 ภาพนายเนสาทพราณหาบสาแหรกนำหงส์เข้าไปเฝ้าเจ้าเมืองสาครนคร มีตัวอักษรใต้ภาพ “นายเนสาทพราณพาหงส์เข้าไปเฝ้าเจ้าเมืองสาครนคร” เป็นเนื้อหาตอนท้ายของฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรองค์ ทรงชนะช้างนาฬาคีรี ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ภาพหมายเลข A7 เนสาทพราณหาบสาแหรกนำหงส์เข้าไปเฝ้าเจ้าเมืองสาครนคร

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2023

หมายเลข A8 ด้านซ้ายเป็นภาพพระอาจารย์ทศปาโมกข์ที่องค์คุลิมาลไปเรียนวิชาแต่ต่อมาต้องการกำจัด องค์คุลิมาลจึงออกอุบายให้ไปฆ่าคนและตัดนิ้วมือมาให้ครบหนึ่งพัน ด้านขวาเป็นฉากองค์คุลิมาลเดินออกไป ได้ภาพ มีตัวอักษร “เมื่อครูทศปาโมกข์ได้ยีน...(ลบเลือน)...แล้วให้เจ้าอหิงสาไปฆ่าคน” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะโจรองค์คุลิมาล ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 ภาพหมายเลข A8 พระอาจารย์ทศปาโมกข์ออกอุบายให้องคุลิมาลไปฆ่าคน

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A9 ภาพค่อนข้างลบเลือน แต่ด้านขวาปรากฏภาพองคุลิมาลถือดาบขึ้นไปที่พระพุทธเจ้าเพื่อหวังสังหาร และตัดนิ้วโดยระหว่างภาพพระพุทธองค์และองคุลิมาลมีแม่น้ำขวางกั้นอยู่ มีตัวอักษรใต้ภาพ “องคุลิมาลฆ่าพระพุทธเจ้า” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธองค์ทรงชนะโจรองคุลิมาล

คอสองทิศเหนือ หมายเลข A10 ด้านซ้ายพระอินทร์และเทวดานั่งพนมมือรอเฝ้าพระพุทธเจ้า ตรงกลางภาพเป็น นางจิญจมาณวิกาท้องโตคล้ายตั้งครุฑเดินเข้ามาในศาลาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมท่ามกลางประชาชนและ กล่าวหาว่าพระพุทธองค์ทรงทำให้นางตั้งครุฑ มีตัวอักษรใต้ภาพ “ดิรัถยิ์ให้นางจิริจะมานะวิกาเอาท่อนไม้ผูกท้องโตแล้วว่าท้องกะพระพุทธเจ้า” หมายถึงฎีกาพาหุงตอนพระพุทธองค์ทรงชนะความกล่าวร้ายของ นางจิญจมาณวิกา ดังภาพที่ 11

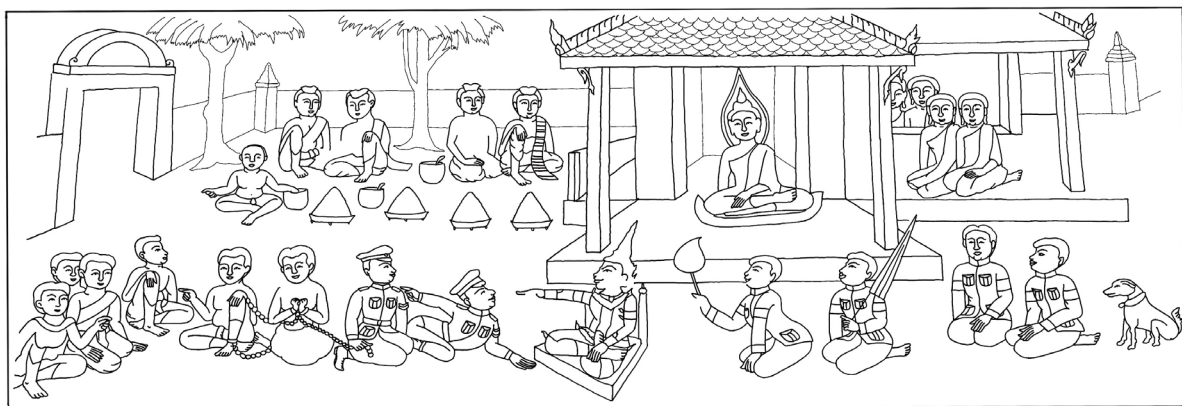
ภาพที่ 11 ภาพหมายเลข A10 นางจิญจมาณวิกากล่าวร้ายใส่ความพระพุทธองค์

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A11 ด้านหน้าซ้ายเป็นรูปนักโทษ 2 คน ถูกล่ามตรวนโดยมีตำรวจคุมตัวและมีกษัตริย์กำลังชำระความ ด้านบนเป็นพระพุทธรูปประทับฟังความในศาลาพร้อมด้วยสาธุชนที่เตรียมภัตตาหารมาถวาย มีตัวอักษรใต้ภาพ “ดิรัถยิจารย์ไล่ล่าผ่านางสุนทรแล้วว่าพระพุทธเจ้าฆ่าแล้วพระมหากษัตริย์ตรอกพิภรนา” ดังภาพที่ 12 และ ภาพที่ 13

ภาพที่ 12 ภาพหมายเลข A11 เดียรถียไล่ความพระพุทธองค์ว่าฆ่านางสุนทร
Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

ภาพที่ 13 ลายเส้นภาพหมายเลข A11 เดียรถียไล่ความพระพุทธองค์ว่าฆ่านางสุนทร
Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 07/03/2022

หมายเลข A12 กลางภาพเป็นพระสารีบุตรและกลุ่มพระสงฆ์นั่งในศาลากำลังไต่वाทะกับนางนิครนถ์ทั้งสี่ที่นั่งอยู่ ด้านซ้าย มีตัวอักษรใต้ภาพ “นางนิคนทั้ง 4 มาแก้ปัญหากับพระสารีบุตร แพ้พระสารีบุตร” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธองค์ทรงชนะสังกะนิครนถ์ ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 ภาพหมายเลข A12 พระสารีบุตรกำลังได้วาทะกับนางนิครนถ์ทั้งสี่

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A13 ภาพค่อนข้างลบเลือน แต่ปรากฏภาพนางนิครนถ์ทั้งสี่มาโกนหัวบวชในสำนักภิกษุณี มีตัวอักษรใต้ภาพ “พระสารีบุตรเห็นนางนิคนทั้ง 4 มาบวชในสำนักนางภิกษุณี” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะสังกะนิครนถ์ ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 ภาพหมายเลข A13 นางนิครนถ์ทั้งสี่มาโกนหัวบวชในสำนักภิกษุณี

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A14 ภาพค่อนข้างลบเลือน ปรากฏภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งตรงกลาง ด้านขวาเป็นพระสงฆ์สาวก ด้านซ้ายมีสังกะนิครนถ์ (นักบวชในศาสนาเซน) ได้วาทะกับพระพุทธรองค์ในป่ามหาวน ได้ภาพมีตัวอักษร “สังกะนิคนมาแก้ปัญหากับพระพุทธเจ้า แพ้พระพุทธเจ้า” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะสังกะนิครนถ์ ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 ภาพหมายเลข A14 สัจจะนิครนถ์ได้วาทะกับพระพุทธรองค์ในป่ามหวัน

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A15 สัจจะนิครนถ์นิมนต์พระพุทธรองค์และพระสาวกไปเสวยภัตตาหารที่บ้านของตนและประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธรองค์ มีตัวอักษรใต้ภาพ “สัจจะนิคนนิมนต์พระพุทเจ้ามาฉันที่อาของตน” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะสัจจะนิครนถ์ ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 ภาพหมายเลข A15 สัจจะนิครนถ์นิมนต์พระพุทเจ้าไปเสวยภัตตาหารที่บ้านของตน

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

หมายเลข A16 ด้านซ้ายเป็นพระโมคคัลลานะยกมือห้ามทำนองปราบพระยานาคันโทปนันทะ ด้านบนขวาเป็นกลุ่มพระพุทเจ้าและพระสาวกเหาะลอยในอากาศ มีตัวอักษรใต้ภาพ “พระพุทเจ้าให้พระโมคคัลลาทรมาณนาคท่านเข้าไปในท้องนาค” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะพระยานาคันโทปนันทะ ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 ภาพหมายเลข A16 พระโมคัลลานะปราบพระยานาคันโทปนันทะ

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

คอสองทิศตะวันออก หมายเลข A17 ด้านซ้ายเป็นรูปครุฑกำลังต่อสู้กับพระยานาคันโทปนันทะ ด้านบนขวาเป็นกลุ่มพระพุทธรูปเจ้าพระสาวกเหาะลอยในอากาศ มีตัวอักษรใต้ภาพ “พระโมคัลลานะแปลงเป็นครุฑ...(ตัวอักษรเลื่อน)...พระยานาคันโทปนันทะ” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรูปองค์ทรงชนะพระยานาคันโทปนันทะ

หมายเลข A18 ภาพค่อนข้างลบเลือน แต่ปรากฏภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งในปราสาทที่ลอยอยู่กลางท้องฟ้า ด้านซ้ายมีบุคคลนั่งพนมมือฟังพระธรรม มีตัวอักษรใต้ภาพ “พระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปปล้ำชั้นพรหม ทรมานพระพรหม” หมายถึงฎีกาพาหุง ตอนพระพุทธรูปองค์ทรงชนะพระพกาพรหม ดังภาพที่ 19

ภาพที่ 19 ภาพหมายเลข A18 พระพุทธรูปองค์ทรงชนะพระพกาพรหม

Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

2. ความหมายของจิตรกรรมภูิกภาพหุง ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาว

ภูิกภาพหุง หรือพุทธชัยมงคลคาถา หรือบทสวดพาหุงมหากา เป็นชื่อพระคาถาในพระพุทธศาสนา มีความยาวแปดบท ใช้สวดสรรเสริญชัยชนะแปดประการที่พระสมณโคดมทรงมีเหนือมนุษย์และอมมนุษย์ด้วยธรรมานุภาพ มีนักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่า ผู้ประพันธ์คาถานี้ คือ พระมหาพุทธสิริเถระซึ่งรจนาคัมภีร์ภูิกภาพหุงในประมาณปี พ.ศ. 2006 ตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งการมีอยู่ของคัมภีร์ภูิกภาพหุง ทำให้สามารถอนุมานได้ว่าพระคาถานี้น่าจะแต่งขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ บางกระแสระบุว่า คาถานี้ชื่อว่า “บทถวายพรพระ” เพราะแต่งถวายพระเจ้าแผ่นดินชนะศึก (Na Bangchang, 1990, p. 301-302)

ในบทสวดมนต์ฉบับวัดบางกระดี่ แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ จัดหมวดพาหุง (แปดอึ้ง) ไว้ในบทสวดชุดเดียวกับบทสวดถวายพรพระทั้งอิตติปิโส (อิตติอภัยยขาว) และมหาการุณิก (เมฆาการุณียขาว) (Sangha Bang Kradi Temple, n.d., p. 9) แสดงถึงความสำคัญของบทสวดชุดนี้ตามคติมอญ

ชัยชนะที่เป็นมงคลของพระพุทธองค์จำนวน 8 ครั้งนี้ หากศึกษาพุทธประวัติจะพบว่าพระพุทธองค์ทรงชนะมารมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน แต่ชัยชนะครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ที่นักปราชญ์ส่วนใหญ่ท่านถือว่าชัยชนะครั้งสำคัญ 8 ครั้ง ที่กล่าวไว้ในคาถาพาหุง 8 คาถา ซึ่งเป็นพุทธชัยมงคลคาถาว่าเป็นชัยชนะครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ คาถาเหล่านั้นกล่าวสรรเสริญพุทธานุภาพและอรรถาธิบายพระพุทธานุภาพนั้นขอความสุขความเจริญและชัยมงคลให้แก่ตน พาหุง 8 บท เป็นคาถาที่พระสงฆ์ใช้สวดในพิธีมงคลต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เป็นเจ้าของพิธีและผู้มาร่วมในพิธีนั้น นิยมเรียกกันว่า ถวายพรพระ ซึ่งความจริงเป็นการให้พรของท่านมากกว่าโดยอรรถาธิบายชัยชนะของพระพุทธเจ้า 8 ครั้ง เป็นที่ตั้งว่าด้วยอำนาจแห่งพระเดชานุภาพแห่งชัยมงคลขอความสุขสวัสดีจึงมีแก่ผู้มาในมงคลพิธีนั้น (Buranawet, 1988, p. 29) ชัยชนะของพระพุทธเจ้า 8 ครั้งที่สำคัญ ได้แก่

2.1) ชัยชนะครั้งที่ 1 เมื่อครั้งพระพุทธองค์ทรงชนะพระยามารผู้เนรมิตแขนได้ 1,000 ข้าง มีอาวุธครบมือ ชีตสารีรีเมฆพร้อมด้วยเสนามารโห่ร้องก้องกึกแต่ต้องพ่ายแพ้ต่อทานบารมีของพระองค์ เนื้อหาโดยย่อ พระยามารตรัสเรียกพระธิดาทั้งสาม ได้แก่ นางคันทา นางราคะ และนางอรดี ให้รีบไปทำลายล้างพระพุทธองค์ โดยไปที่ละนางแต่ก็มีอาถรรพ์ของพระทัยของพระองค์ได้ จึงกลายร่างแก่เฒ่าชรา เกศางอก ฟันหัก แก้มตอบ ร้อนกระสับกระส่ายกลับไปหาพระยามาร พระยามารจึงพิจารณาว่าจะรบด้วยอุบายไหน ถ้าอุบายนั้นไม่ได้ก็จะชิตแผ่นดินลงในที่หนึ่ง จนชิตแผ่นดินได้มากกว่าร้อยผืน พระยามารบังเกิดความโกรธกริ้ว จึงมีโองการเรียกเหล่าเสนามารทั้งหลายไปกำจัดพระสมณโคดม จากนั้นเนื้อเรื่องจะดำเนินไปเช่นเดียวกับพุทธประวัติตอนมารวิชัย (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 2-7)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องจำนวน 2 ภาพ คือ ภาพธิดาพระยามารที่มัลลอลงพระพุทธองค์โดยแสดงเป็นภาพหญิงสาวสวยงาม 3 นาง ดังภาพ A1 (ภาพที่ 3) และภาพการที่ทรงเรียกพระแม่ธรณีขึ้นมาเป็นพยาน โดยพระแม่ธรณีบิดน้ำจากมวยพระเกศาท่วมเหล่าพระยามารจนพ่ายแพ้ไป ดังภาพ A2 (ภาพที่ 4)

2.2) ชัยชนะครั้งที่ 2 เมื่อพระพุทธองค์ทรงชนะอาฬวกยักษ์ผู้มีจิตกระด้าง ปราศจากความอดทนมีฤทธิ์มากกว่า พระยามารเข้ามาต่อสู้จนตลอดรุ่ง พระพุทธองค์ทรงทรมานยักษ์โดยใช้พระขันธธรรม เรื่องมีว่าพระเจ้าอาฬวีราช แห่งอาฬวีนครเสด็จประพาสไล่ตามกวางทองที่พระอินทร์แปลงร่างมา ทรงทอดพระเนตรเห็นต้นไทรใหญ่ดูร่มรื่น ต้นหนึ่งจึงเข้าไปอาศัยได้ร่มไทรต้นนั้นซึ่งเป็นต้นไทรที่อาฬวกยักษ์รักษาดูแลอยู่ อาฬวกยักษ์จึงเปล่งเสียงออกมา ว่าท่านจะต้องเป็นภิกษาหารแก่อาฬวกยักษ์ตามที่พระอิศวรเคยตรัสไว้กับอาฬวกยักษ์ พระเจ้าอาฬวีราชจึงต้อง ส่งส่วยนักโทษมาเป็นภิกษาหารแทนพระองค์ จนนักโทษหมดเรือนจำจึงจับกุมารน้อยส่งให้แทน จนในที่สุดไม่ เหลือกุมารน้อยแล้วจำที่จะต้องส่งอาฬวีราชกุมารไป เมื่อพระพุทธองค์ทรงพิจารณาแล้วเห็นว่าอาฬวีราชกุมาร จะเป็นพระอนาคามีในภายหน้า จึงเสด็จไปปราบอาฬวกยักษ์ โดยมียักษ์ตนหนึ่งชื่อ คันธพยักข์ ผู้เฝ้าประตูวิมาน แห่งอาฬวกยักษ์ทูลเชิญพระองค์เข้ามาประทับในวิมานนี้ เหล่าบรรดาสนมของอาฬวกยักษ์เข้ามาอ่อนน้อมสการ พระองค์ สาคาคริย์และเหมาตยักข์เข้าไปถวายนมัสการพระองค์เช่นกัน ทำให้อาฬวกยักษ์โกรธมาก บันดาล ห่าฝนกรวดทรายก้อนศิลาและห่าฝนถ่านเพลิงพร้อมเผือกใส่พระวรกายของพระองค์ รวมทั้งขว้างผ้าโพกเศียร ที่สามารถทำลายภูเขาลูกใหญ่แฉกเช่นเขาพระสุเมรุได้ แต่ก็ได้กลายเป็นเครื่องสักการบูชาตกใส่แทน พระองค์ จึงทรงเทศนาสั่งสอนโปรตอาฬวกยักษ์จนพ่ายแพ้ไป (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 40-47)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องพระพุทธองค์ทรงชนะอาฬวกยักษ์จำนวน 3 ภาพ คือ ภาพ A3-A5 โดย เน้นฉากพระเจ้าอาฬวีราชแห่งอาฬวีนครไล่จับกวางทองและโดนอาฬวกยักษ์จับตัวไว้หมายจะกินเป็นอาหาร ดังภาพ A3 (ภาพที่ 5) ฉากสาคาคริย์และเหมาตยักข์มาฟังธรรมกับพระพุทธเจ้าโดยมีพระเจ้าอาฬวีราชกำลัง ส่งพระอาฬวีราชกุมารให้เป็นอาหารแก่อาฬวกยักษ์ดังภาพ A4 (ภาพที่ 7) และฉากพระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดง ธรรมจนอาฬวกยักษ์สำเร็จโสดาบันดังภาพ A5 (ภาพที่ 8)

2.3) ชัยชนะครั้งที่ 3 ทรงชนะชังนาฬาคีรีซึ่งเป็นช้างตกมันที่มีความทารุณประดุจเพลิงป่าจักรวาลและสายฟ้า ด้วยวิธีลดลงด้วยน้ำโดยใช้พระเมตตา กล่าวคือ พระเทวทัตยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรูรับสั่งนายควาญช้างเอาสุรา 16 กระออม กรอกชังนาฬาคีรีจนคลุ้มคลั่งวิ่งเข้าทำลายล้างไปทั่วเมือง จนสตรีอุ้มลูกอ่อนนางหนึ่งถึงกับทิ้งลูก วิ่งหนีไป แต่ด้วยเดชานุภาพของพระพุทธองค์จึงทำให้ชังนาฬาคีรีหมอบลงแทบพระยุคลบาท (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 54-60)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องพระพุทธองค์ทรงชนะชังนาฬาคีรีจำนวน 2 ภาพ คือ ภาพ A6-A7 โดย ภาพแรกเน้นฉากชังนาฬาคีรีเข้าทำร้ายพระพุทธองค์ และภาพที่สอง ภาพ A7 (ภาพที่ 9) นำเนื้อหาตอนท้าย ของฎีกาพาหุงตอนนีมาวาดขยายความเมื่อครั้งพระพุทธองค์ทรงตรัสเล่าถึงอดีตว่ามีกษัตริย์พระองค์หนึ่งชื่อ พระยาสาครพรหมทัตเป็นผู้มีทศพิธราชธรรม วันหนึ่งเนสารทพรานดักบ่วงได้พระยาหงส์ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ผู้มี บริวารจำนวนมาก แต่พระยาหงส์อดกลั้นไม่แสดงอาการเจ็บปวดเพื่อให้ฝูงหงส์กินอาหารในสระให้เสร็จสิ้นจึงร้อง เตือนด้วยเสียงดังเพื่อให้ฝูงหงส์บินหนีไป แต่มีเสนบดีหงส์ตัวหนึ่งไม่ยอมบินหนีไปโดยขอยอมแลกชีวิตกับพระยา หงส์ผู้เป็นนาย เนสารทพรานเห็นความเสียสละดังกล่าวจึงปล่อยหงส์ทั้งคู่ หงส์ทั้งสองจึงขอแทนคุณด้วยการบอก ให้เนสารทพรานพาไปพบเจ้าเมือง เนสารทพรานจึงได้นำหงส์ทั้งคู่ใส่สาแหกรกเข้าไปเฝ้าเจ้าเมือง และเมื่อ พระยาสาครพรหมทัตรู้ว่าพระยาหงส์เป็นพระโพธิสัตว์จึงอาราธนาให้แสดงธรรมและให้สิ่งของตอบแทนแก่

เนสารทพรานเป็นอันมาก เมื่อครั้งกลับชาติมาเกิด เนสารทพรานเกิดเป็นพระฉันทะ พระยาสาครพรหมทัตเกิดเป็นพระสารีบุตร เสนาหงส์เกิดเป็นพระอานนท์ และพระยาหงส์คือ พระพุทธรองค์ (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 64-71)

2.4) ชัยชนะครั้งที่ 4 พระพุทธรองค์ทรงใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ชนะโจรชิงทองคำผู้โหดร้ายด้วยฤทธาภาพทองคำเดิมชื่อ อหิงสกะ ขณะหลุดจากกรรมมารดา เครื่องมือศาสตราวุธที่มีอยู่ในเรือนนั้นบังเกิดรุ่งเรืองเป็นมหัศจรรย์ เมื่อเติบโตใหญ่บิดาส่งไปเรียนสำนักแห่งทิศาปาโมกข์ ด้วยความฉลาดว่องไวทำให้เป็นที่อิจฉา จึงมีคนหาทางกำจัด ทิศาปาโมกข์จึงออกอุบายให้อหิงสกะกุมารตัดนิ้วคนให้ได้ 1,000 นิ้วและจะนำมาประกอบศิลปศาสตร์ให้องค์หลิมอลอยาได้ศิลปศาสตร์จึงออกมาคนจนเป็นที่เกรงกลัวไปทั่ว เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทราบข่าว จึงทรงมีญาณหยั่งรู้อาณัติขององค์หลิมอลอยาเป็นผู้มีปัญญาจะเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาจึงไปพบองค์หลิมอลอยาและแสดงปาฏิหาริย์บังเกิดแม่น้ำใหญ่ประกอบด้วยคลื่นขวางหน้าองค์หลิมอลอยาทำให้องค์หลิมอลอยาไม่สามารถตามได้ทัน ท้ายที่สุดองค์หลิมอลอยายอมแพ้และขอบรรพชา (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 74-83)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องพระพุทธรองค์ทรงชนะองค์หลิมอลอยาจำนวน 2 ภาพ คือ ภาพ A8-A9 โดยเน้นฉากองค์หลิมอลอยาเข้าศึกษาเล่าเรียนกับพระอาจารย์ทิศาปาโมกข์และหลงกลพระอาจารย์ที่ให้ไปฆ่าคนและตัดนิ้วมือมาให้ครบหนึ่งพันนิ้วดังภาพ A8 (ภาพที่ 10) และฉากการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธรองค์ที่เนรมิตแม่น้ำใหญ่มาขวางกั้นไม่ให้องค์หลิมอลอยาถึงตัวพระองค์ ดังภาพ A9

2.5) ชัยชนะครั้งที่ 5 ทรงชนะความในการกล่าวร้ายของนางจัญจมาณวิกาซึ่งแกล้งทำเป็นว่ามีครรภ์กับพระองค์ พระพุทธรองค์ทรงใช้สมาธิระงับพระทัยเอาชนะได้อย่างงดงาม นางจัญจมาณวิกาเป็นสาวงามที่ถูกพวกเดียรฉัตรยั่วว่าจ้างให้ทำอุบายให้ได้ตั้งครรภ์กับพระพุทธรองค์และกล่าวร้ายคำหยาบช้ากล่าวหาพระพุทธรองค์ แต่พระอินทร์ทราบความจึงเรียกเทวบุตรทั้งสี่และบัญชาให้เนรมิตเป็นหนูกัดเชือกที่ผูกท่อนไม้ที่อุทรของนางจัญจมาณวิกาให้ขาด เมื่อความแตก มหาชนทั้งปวงจึงเกิดความโกรธมน้ำลายรดศีรษะนาง บริภาษนางต่าง ๆ นานา และไล่ทุบตีนางจนออกจากพระเชตวันมหาวิหาร ต่อมา นางจึงถูกรณีสืบ (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 94-100)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องพระพุทธรองค์ทรงชนะความกล่าวร้ายของนางจัญจมาณวิกาจำนวน 1 ภาพ โดยเน้นฉากนางจัญจมาณวิกาแกล้งทำเป็นตั้งครรภ์ยื่นกล่าวหาพระพุทธรองค์ต่อหน้าธารกำนัล ดังภาพ A10 (ภาพที่ 11) แต่ภาพที่ A11 (ภาพที่ 12) เป็นภาพเล่าเรื่องชัยชนะอีกครั้งหนึ่งของพระพุทธรองค์ คือ ตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะนางสุนทรีปริพาชิกา โดยวาดภาพนักโทษที่เดียรฉัตรยั่วมาให้นางสุนทรีปริพาชิกากำลังถูกล่ามตรวนและตัดสินความต่อหน้าพระมหากษัตริย์และพระพุทธรองค์ กล่าวคือ พวกเดียรฉัตรต้องการกำจัดพระพุทธรองค์จึงว่าจ้างนางสุนทรีปริพาชิกาให้แต่งกายงดงามแสดงมารยาเดินเข้าออกพระเชตวัน ต่อมาเดียรฉัตรได้จ้างนักเลงให้นางสุนทรีปริพาชิกาแล้วนำศพไปซ่อนไว้ใกล้พระคันธกุฎีโดยใส่ความพระพุทธรองค์และร้องต่อพระมหากษัตริย์ให้ไต่สวนคดี เมื่อนักเลงที่รับจ้างฆ่าได้รับค่าจ้างจึงพากันไปกินเหล้าและทะเลาะวิวาทกล่าวหาท่านว่าเป็นผู้ฆ่านางสุนทรีปริพาชิกา ภายหลังจึงถูกจับตัวไปไต่สวนคดีความและเหล่าเดียรฉัตรถูกตัดสินลงโทษ พระพุทธรองค์จึงได้พ้นจากความผิด (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 107-111)

นำสังเกตว่าภาพเล่าเรื่องนางสุนทรีปริพาชิกานี้ ฎีกาพาหุหลายฉบับยกขึ้นมาเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหากโดยแบ่งช่วยชนะของพระพุทธรองค์ออกเป็น 9 ครั้ง เช่น ฉบับของ พระสารประเสริฐ (นาคะประทีป) ผู้พิมพ์หนังสือชนะแปดทิศพิชิต 8 สถานการณ์ เป็นการตีพิมพ์บทสวดโดยอธิบายศัพท์บาลีขยายเป็นร้อยแก้ว ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2470 ครั้งที่สอง พ.ศ. 2494 ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (Nakhapratip, 2013) แสดงถึงการรับรู้ที่แพร่หลายยาวนานของพาหุ 9 ครั้ง ได้แก่ มารวิชัย อาฬวกสูตร นาฬาคีรีสูตร อังคุลิมาลสูตร จิณฺณมาณวิกาวัตถุ สุนทรียวัตถุ สัจจกสูตร นันทโศปนนทสูตร และพรหมนิมิตตสูตร ในขณะที่ ฎีกาพาหุฉบับของสำนักพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี แบ่งช่วยชนะของพระพุทธรองค์เป็น 9 ครั้ง (Office of S. Thamphakdi, n.d.) เช่นเดียวกับฉบับของพระสารประเสริฐ

2.6) ช่วยชนะครั้งที่ 6 ทรงชนะสัจจกะนิครนถ์ผู้ละทิ้งความสัตย์ มีใจก่อกวนคำตนเองให้สูงส่ง ทรงเอาชนะด้วยเทศนาญาณตรัสเทศนาด้วยปัญญาธรรม ที่เมืองเวสาลีมีนิครนถ์ชาย 1 หญิง 1 ต่างเล่าเรียนวาทะ 500 ตอบโต้กันด้วยปัญญาอันยอดเยี่ยมไม่มีผู้ใดแพ้ชนะ กษัตริย์ลิจฉวีจึงอัญเชิญมาเป็นอาจารย์ของพระกุมาร ต่อมานิครนถ์ทั้งสองแต่งงานกันมีบุตรชาย 1 คน หญิง 4 คน ภายหลังบุตรสาวทั้งสี่ได้วาทะพ่ายแพ้แก่พระสารีบุตรและขอบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ส่วนบุตรชายชื่อสัจจกะนิครนถ์มีปัญญาเฉียบแหลมกว่าพี่สาวทั้งสี่ ต่อมาได้ได้วาทะและพ่ายแพ้พระพุทธรองค์ (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 130-170)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องพระพุทธรองค์ทรงชนะสัจจกะนิครนถ์จำนวน 4 ภาพ คือ ภาพ A12-A15 โดยเน้นฉากพระสารีบุตรกำลังได้วาทะกับนางนิครนถ์ทั้งสี่ ดังภาพ A12 (ภาพที่ 14) ฉากนางนิครนถ์ทั้งสี่มาโกนหัวบวชในสำนักภิกษุณีดังภาพ A13 (ภาพที่ 13) ฉากพระพุทธรเจ้าชนะการได้วาทะกับสัจจกะนิครนถ์ ดังภาพ A14 (ภาพที่ 16) และฉากสัจจกะนิครนถ์นิมนต์พระพุทธรเจ้าไปเสวยภัตตาหารที่บ้านและประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธรองค์ ดังภาพ A15 (ภาพที่ 17)

2.7) ช่วยชนะครั้งที่ 7 ทรงชนะพระยานาคันนโศปนนทหะผู้หลงผิดฤทธิ์มาก โดยทรงประทานอนุญาตให้พระโมคคัลลานะแสดงปาฏิหาริย์เนรมิตกายเป็นนาคราชไปปราบ ในสมัยพุทธกาลขณะพระพุทธรองค์ประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร อนาคตปิณฑิกเศรษฐีอาราธนาพระพุทธรองค์และพระสงฆ์อีก 500 องค์ รับอาหารบิณฑบาตในวันรุ่งขึ้น พระพุทธรองค์ทรงหยั่งเห็นพระยานาคันนโศปนนทหะว่าเป็นที่ผู้หยั่งรู้ธรรมได้ จึงตรัสเรียกพระอานนท์และเหล่าพระสงฆ์เสด็จโดยเหาะขึ้นไปในดาวดึงส์เทวโลก พระยานาคันนโศปนนทหะเห็นพระพุทธรองค์และสาวกเสด็จข้ามวิมานของตนจึงโกรธ เนรมิตกายของตนให้ใหญ่โตจนครอบงำพระสุเมรุขวางทางพระพุทธรองค์ พระโมคคัลลานะจึงทูลขอพุทธาอนุญาตปราบด้วยการเนรมิตตนเองให้ยิ่งใหญ่กว่า (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 173-194)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวใช้พื้นที่เล่าเรื่องพระพุทธรองค์ทรงชนะพระยานาคันนโศปนนทหะจำนวน 2 ภาพ คือภาพ A16-A17 เน้นฉากพระโมคคัลลานะยืนต่อหน้าพระยานาคันนโศปนนทหะ ดังภาพ A16 (ภาพที่ 18) และฉากพระโมคคัลลานะแปลงกายเป็นพระยาราชปักษีหรือครุฑกำลังต่อสู้กับพระยานาคันนโศปนนทหะดังภาพ A17

2.8) ชัยชนะครั้งที่ 8 พระพุทธรองค์ทรงชนะพระพักตร์พระพักตร์ผู้ซึ่งมีมิจาติฐิเห็นผิดว่านิพพานนั้นไม่มี สำคัญตนเองว่าเป็นผู้รู้เรื่องด้วยคุณอันบริสุทธิ์ มีฤทธิ์เดชเหนือพระองค์ พระพุทธรองค์ทรงปราบโดยวิธีสัตตเสนาญาณ ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระพุทธรองค์ทรงมีญาณหยั่งรู้เห็นว่าท้าวพกาพรหมเป็นผู้มีมิจาติฐิหลงตนว่าเกิดก่อนผู้ใด ได้วาทะอวดอ้างว่ามีฤทธาภาพสามารถเนรมิตกายไม่ให้คนอื่นมองเห็นได้แต่พระพุทธรองค์ทรงมองเห็นและแสดงธรรมจนลดมิจาติฐิยอมแพ้ในที่สุด (Office of S. Thamphakdi, n.d., p. 199-207)

ภาพวาดที่วัดชีปะขาวเล่าตอนพระพุทธรองค์ทรงชนะพระพักตร์พระพักตร์จำนวน 1 ภาพ คือ ภาพ A18 (ภาพที่ 19) โดยเน้นฉากพระพุทธรองค์ได้วาทะและแสดงธรรมโปรดพระพักตร์พระพักตร์จนยอมแพ้

ทั้งนี้ศิลปกรรมเล่าเรื่องภูิกภาพาหุงมีปรากฏมาแล้วตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร โดยเขียนแทรกไว้ในพุทธประวัติเกือบครบทุกตอนยกเว้นชัยชนะที่มีต่อพระพักตร์พระพักตร์เท่านั้น สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผนังมุขหลังพระวิหารทิศใต้ ครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราว พ.ศ. 2378 แม้ว่าปัจจุบันจะไม่มีจิตรกรรมฝาผนังปรากฏเหลืออยู่แล้วแต่ยังมีบันทึกไว้ในรูปของศิลาจารึกเป็นโคลงบอกการปฏิสังขรณ์ (Fine Art Department, 1974, p. 301) โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2458 มีการสร้างประติมากรรมโลหะนูนสูงปิดทองระบายสีที่วัดทองนพคุณ ตำบลคลองสาน โดยแทรกเรื่องภูิกภาพาหุงเข้าไปด้วยแต่ไม่มีตอนชัยชนะที่มีต่อท่อนาคันโทปนันทะไว้ในประติมากรรมชุดนี้ (Sengking, 1983, p. 24) สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จิตรกรรมพระอุโบสถวัดสามแก้ว จังหวัดชุมพร มีภาพภูิกภาพาหุงฝีมือพระอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ปรากฏอยู่เช่นกัน แสดงว่าภูิกภาพาหุงเป็นที่รับรู้เรื่อยมาในสังคมไทยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี พบจิตรกรรมภูิกภาพาหุงหลายวัด ได้แก่ หอสดมณต์วัดลาดหอย ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาว พระอุโบสถวัดแก้วตะเคียนทอง พระอุโบสถวัดสังฆะสิตาราม อำเภอบางปลาม้า และพระอุโบสถวัดปราสาททอง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี กล่าวได้ว่าการวาดภาพภูิกภาพาหุงเป็นลักษณะเด่นของจิตรกรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี ทุกวัดที่กล่าวมานี้ยกเว้นวัดชีปะขาวถ่ายทอดชุดชัยชนะจำนวน 8 ครั้ง โดยตัดเรื่องชัยชนะที่มีต่อนางสุนทรีปริพาชิกาออกไปและเรียงลำดับโดยนำเสนอเนื้อหา 1 ชัยชนะ ต่อ 1 ภาพ มีการจัดองค์ประกอบภาพคล้ายกันทุกวัดโดยมีต้นแบบมาจากภาพเขียนภูิกภาพาหุงของพระเทวภินิมิต เช่น ชัยชนะครั้งที่ 5 ทรงชนะความกล่าวร้ายของนางจัญจมาณวิกาซึ่งแกล้งทำเป็นว่ามีครรภ์กับพระองค์ ภาพวาดทุกวัดจะปรากฏภาพหญิงสาวยืนกล่าวถ้อยคำใส่ความพระพุทธรองค์และมีหนูกัดเชือกจนครรภ์ปลอมหลุดลงมาต่อหน้าธารกำนัล ตัวอย่างหอสดมณต์วัดลาดหอย (ภาพที่ 18) เทียบกับต้นแบบภาพวาดของพระเทวภินิมิต ดังภาพที่ 20

ภาพที่ 20 นางจิณฺจมาณวิกากำลังล้างเท้าถวายต่อพระพุทธองค์ หอสมุดมณฑล วัดลาดหอย
Note: From © Nuaon Khrouthongkhieo 02/02/2022

ภาพที่ 21 ภาพนางจิณฺจมาณวิกากำลังล้างเท้าถวายต่อพระพุทธองค์ โดยพระเทวาภินิมิต
Note: From Phra Thevaphinimit, 2022

สรุป

จิตรกรรมฎีกาพาหุง คือ ภาพเล่าเรื่องชัยชนะครั้งสำคัญของพระพุทธองค์ที่มีต่อมนุษย์และอมนุษย์ในพุทธประวัติ พระพุทธองค์ทรงชนะมารหลายครั้ง แต่ชัยชนะครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ที่นักปราชญ์ส่วนใหญ่นับรวมครั้งสำคัญ 8 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่หนึ่ง เมื่อครั้งพระพุทธองค์ทรงชนะพระยามาร ครั้งที่สอง พระพุทธองค์ทรงชนะอาฬวกยักษ์ ครั้งที่สาม เมื่อครั้งพระพุทธองค์ชนะช้างนาฬาคีรี ครั้งที่สี่ พระพุทธองค์ทรงชนะองคุลมาล ครั้งที่ห้า ทรงชนะความจากการกล่าวร้ายใส่ความของนางจิณฺจมาณวิกา ครั้งที่หก ทรงชนะสังกะนิครนถ์ ครั้งที่เจ็ด ทรงชนะพระยานาคันโทปนันทะ และครั้งที่แปด ทรงชนะพระพกาพรหม ภาพวาดฎีกาพาหุงถือเป็นลักษณะเด่นของจิตรกรรมในจังหวัดสุพรรณบุรี จิตรกรรมฎีกาพาหุงที่ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาวมีความแตกต่างไปจากวัดอื่น ๆ คือ เขียนเล่าเรื่องฎีกาพาหุงอย่างละเอียดบางเรื่องขยายเนื้อความมากกว่า 1 ฉาก ต่อ 1 เรื่อง เช่น จิตรกรรมฎีกาพาหุงตอนพระพุทธองค์ชนะอาฬวกะยักษ์ ขยายเนื้อหาออกเป็น 3 ฉาก หรือตอนที่พระพุทธองค์ทรงเอาชนะช้างนาฬาคีรี มีการแทรกเรื่องเนสารทพรานนำพญาหงส์ใส่สาหรักเข้าเผือกษัตริย์เมืองสากนนครซึ่งเป็นเนื้อหาตอนท้ายของฎีกาพาหุงตอนนี้นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มชัยชนะอีกครั้งหนึ่ง คือทรงชนะการใส่ความของพวกเดียรฉัตรที่กล่าวหาว่าพระองค์ฆ่านางสุนทรปริพาชิกาซึ่งการแสดงออกในลักษณะนี้ยังไม่พบปรากฏเป็นภาพวาดที่วัดอื่น ดังนั้น จิตรกรรมฎีกาพาหุงที่ศาลาการเปรียญวัดชีปะขาวจึงมีความโดดเด่นในด้านการคัดเลือกเนื้อหาของช่างที่ต้องการนำมาถ่ายทอด รวมทั้งความสามารถในการออกแบบฉากและจัดวางองค์ประกอบของภาพได้อย่างอิสระ

References

- Buranawet, C. (1988). Dika Bahung Kap Silpakam Thai [Dika Bahung and Thai art]. *Journal of the Faculty of arts Silpakorn University*. 11(2), 27 - 49.
- Department of Religious Affairs. (2002). *Prawat Wat Thua Phraratarnachak Lem 21 [History of temples throughout the kingdom, Vol.21]*. Bangkok: Department of Religious Affairs, Ministry of Education.
- Fine Arts Department. (1974). *Prachum Jaruek Wat PhraChetuphon [Inscription meeting of Wat Phra Chetuphon]*. Bangkok: Siwaporn Limited Partnership.
- Na Bangchang, S. (1990). *Wiwatanakan Wanakadi Bali Sai Phra Sutantapitaka Ti Taeng Nai Prated Thai [Evolution of Sutantapitaka Pali literature written in Thailand]*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Office of S. Thamphakdi. (n.d.). *Dika Bahung Phra Phutaporn Chaiyamongkol Khatha Sadang Thung Phraphutaong Song Chana Sat Lok [Dika Bahung Phra Buddha's auspicious spell represents the Buddha conquering the world]*. Bangkok: S. Thamphakdi.
- Sangha at Bang Kradi Temple. (n.d.). *Bot Suad Mon [Mon prayers]*. Bangkok: Promoting Dharma.
- Sanprasert (Nakhapratip), Phra. (2013). *Chana Pad Tid Phichid Pad Satanakan [Eight directions victory conquer eight situations]*. Bangkok: Ruenkaew.
- Sengking, P. (1983). *Phap Phutprawat Wat Thongnopkhun Pratimakam Nunsung Pitthong Rabaisi [Picture of Buddha's history at Wat Thong Noppakhun High relief sculpture with gilded paint]*. Bangkok: Matichon Printing.
- Thevaphinimit, Phra. (2022). *8 images of Bahung [Paint]*. Pali Book. <https://www.palibook.com/product/2118>.